

Timo Saranpää

Jatkokäsittelylupa hovioikeudessa

Suomalainen Lakimiesyhdistys 2023. XII + 417 sivua.

1. Lähtökohdat

Joitakin vuosia sitten Suomalainen Lakimiesyhdistys päätti jatkaa oikeustieteellisten teosten julkaisua B-sarjassaan. Sarjan kriteereiksi yhdistys on ilmoittanut korkeatasoiset oppi- ja käsikirjat. Menneinä vuosikymmeninä sarjassa on julkaistu muun muassa *Brynolf Honkasalon*, *Tauno Tirkkosen*, *Jouko Halilan* ja *Y. J. Hakulisen* kirjoja, monien muiden ohella. Jo suppea luettelo kirjoittajista osoittaa, että ainakin aikaisemmin kirjasarjaan on saatu klassikoiksi sittemmin osoittautuneita julkaisuja.

Lakimiesyhdistyksen B-sarjassa julkaisemisen kannustimeksi on tarjottu tuntuvaa apurahaa niille käsikirjoituksille, jotka on hyväksytty sarjassa julkaisutaviksi. Sarjassa on julkaistu oma kirjani siviiliprosessista vuonna 2021 ja vuotta myöhemmin *Mikael Lohsen* ja *Jyri Paasosen* kirja puolustusvoimien tehtävistä. Lakimiesyhdistystä on syytä kiittää siitä, että perinteikäs kirjasarja saa jatkoa ja yhdistys haluaa tukea suomenkielisen oikeustieteellisen kirjallisuuden julkaisemista. Onko sarjan nykykirjoista klassikoiksi, onkin sitten oma ja vaikeasti vastattava kysymyksensä.

Timo Saranpään Jatkokäsittelylupa hovioikeudessa soveltuu joka tapauksessa jo aihepiirinsä ja tutkimusmenetelmänsä puolesta hyvin B-sarjassa julkaistavaksi. Saranpää on prosessioikeuden tutkija ja asiantuntija, jolla on akateemisten meriittien ohella merkittävänä ansiona monipuolinen työura ylemmissä tuomioistuimissa. Saranpää on toiminut pitkään Vaasan hovioikeudessa hovioikeudenneuvoksena ja kaksi vuotta korkeimman oikeuden esittelijäneuvoksena. Saranpää ei ole toistaiseksi työskennellyt käräjäoikeudessa. Sitäkään ei voida pitää puutteena tässä tapauksessa, sillä arvioitavan kirjan aihepiiri ankkuroituu vahvasti hovioikeusmenettelyyn.

Prosessioikeus on oikeudenalana herättänyt kiitettävästi mielenkiintoa nuorempienkin tutkijoiden parissa ja joistakin kysymyksistä on julkaistu tutkimuksia runsaasti viime vuosina. Jostakin syystä muutoksenhakumenettely, etenkin oikeudenkäynti hovioikeudessa, ei ole herättänyt laajempaa kiinnostusta. Mainittakoon, että professori emeritus *Antti Jokela* on hiljakkoin päivittänyt omaa kir-

jaansa hovioikeusmenettelystä¹. Oikeudenkäyntiä hovioikeudessa ja tarkemmin sanottuna ”hovioikeuteen pääsyä” on tarkasteltu *Anna Nylundin* väitöskirjassa *Tillgången till den andra instansen i tvistemål* vuonna 2006. Kirja muodostaa kiinnostavan vertailukohdan Saranpään teokselle. Aika on kuitenkin valitettavasti ajanut siten Nylundin väitöskirjan ohi, että kirjassa keskeisesti tarkasteltu seulontamenettely on sittemmin kumottu ja korvattu jatkokäsittelylupajärjestelmällä.²

Vaikka hovioikeusmenettelyä ei ole mainittavasti tutkittu viime vuosina, jatkokäsittelylupajärjestelmästä on julkaistu useampia artikkeleita.³ Artikkeleita yhdistävinä piirteinä voidaan pitää niiden ankkuroitumista KKO:n antamiin ratkaisuihin jatkokäsittelylupaperusteiden soveltamisesta sekä kirjoittajien ammatillista taustaa KKO:n palveluksessa.⁴ Voidaan pitää myönteisenä, että artikkelien kirjoittajat ovat omaksuneet aiheeseen oikeuskäytäntöön pohjautuvan näkökulman, jolloin tutkimuskysymystä ei tarkastella todellisuudesta irrallisena ilmiönä vaan pyritään selvittämään oikeutta sellaisena kuin se tuomioistuimissa toteutuu. Merkille pantavana voi pitää sitä, että jatkokäsittelyluvasta julkaisuja kirjoittaneet eivät ole yliopistotutkijoita. Se, että keskeinen oikeudenkäyntimenettelyä koskeva uudistus ei herätä mitään mielenkiintoa akateemisella taholla, osoittanee konkreettisesti yliopistojen vieraantumista suomalaisen yhteiskunnan kannalta merkityksellisten ilmiöiden tutkimisesta.

2. Kirjan tavoite, aineisto ja menetelmät

Saranpää on ilmoittanut kirjansa tavoitteeksi täyttää yleinen tiedonintressi jatkokäsittelylupaa kohtaan. Kirjan alussa taustoitetaan järjestelmää historiallisesti, mikä on perusteltua, koska jatkokäsittelylupajärjestelmä korvasi seulontamenettelyn. Kummankin järjestelmän tarkoituksena on ollut oikeudenkäynnin virtaviivaistaminen ja hovioikeuksien juttumäärän keventäminen. Taustoittaminen

1. Jokelan hovioikeusmenettelyä käsittelevästä kirjasta on otettu 3. uudistettu painos vuonna 2022.
2. Seulontamenettely ehti olla käytössä vuosina 2003–2010.
3. Jussi Tapani, *Jatkokäsittelylupa ja ennakkopäätösperuste*, s. 427–446 teoksessa Dan Frände – Dan Helenius – Heli Korkka – Raimo Lahti – Tapio Lappi-Seppälä – Sakari Melander (toim.), *Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019*. Helsingin yliopisto 2019; Heikki Kemppinen – Jussi Tapani, *Mikä on korkeimman oikeuden rooli jatkokäsittelylupajärjestelmässä? Havaintoja korkeimman oikeuden jatkokäsittelylupaa koskevasta oikeuskäytännöstä vuosina 2012–2018*. *Lakimies* 2/2020, s. 155–181 ja Heikki Kemppinen – Johannes Koskenniemi, *Jatkokäsittelyluvan rajoittaminen*. *Defensor Legis* 1/2021, s. 18–39.
4. Kirjoittajan ammatillisen taustan puolesta poikkeuksen muodostaa hovioikeudenneuvos Petteri Korhosen artikkeli *Jatkokäsittelylupa hovioikeuden näkökulmasta*. *Defensor Legis* 1/2022, s. 296–298.

on perusteltua, koska se tekee järjestelmän yksityiskohtineen ymmärrettäväksi. Saranpään kirjassa lukija ohjataan tiiviin taustoituksen jälkeen jatkokäsittelyluvan myöntämisperusteiden analyysin pariin, jonka Saranpää onkin ilmoittanut kirjansa painopisteeksi. Kirjan loppupuolella on tiiviit esitykset menettelystä jatkokäsittelylupa-asian käsittelemiseksi ja muutoksenhausta KKO:een. Painotus on hyvin perusteltu sikäli, että luvan myöntämisedellytyksistä ei ole julkaistu kattavaa tutkimusta aikaisemmin ja tiedonintressi tähän on merkittävä nimenomaan oikeudenkäyntien toimijoiden taholla.

Vaikka kirjassa on hyödynnetty tavanomaisia lähteitä, kuten kirjallisuutta ja lainvalmisteluasiakirjoja, selvä painopiste on oikeuskäytännössä. Saranpää on viitannut kirjassaan lukuisiin KKO:n ratkaisuihin, joista julkaistuja jatkokäsittelylupaa koskevia ratkaisuita on ollut 57. Kirjassa on lähteenä lisäksi 76 julkaisematonta KKO:n ratkaisua. Julkaisemattomien ratkaisujen esitleminen ja analysointi on erityisen ansiokasta, sillä näin lukijalla on mahdollisuus muodostaa kokonaiskuva KKO:n oikeuskäytännöstä.

Saranpään painotuksia oikeuslähteistä voi pitää perusteltuina. Jatkokäsittelylupaa koskevat lainuudistukset ovat tulleet voimaan vuosina 2011 ja 2015. Ajan kulumisen vuoksi lainvalmisteluaineistolla ei enää tavoita tuomioistuimien ratkaisuilleen muovaamaa todellisuutta. Lähdeaineisto on nähdäkseni kattavaa myös kirjallisuuden osalta. Prosessioikeuden tutkimusperinteen mukaisesti Saranpään kirjassa on mukana runsaasti ruotsalaista oikeuskirjallisuutta, kuten myös Högsta domstolenin ratkaisuja, ja kirjoittaja käyttää niitä argumentointinsa tukena. On syytä huomauttaa, että kirjoittajan argumentointi on kautta linjan huolellista, monipuolista ja pohdiskelevaa. Kirjoitustavasta kuultavat positiivisella tavalla tuomioistuimissa vietetyt vuodet. Toisinaan kirjoittaminen on jopa niin herrasmiesmäistä, että täysin vastakkaisia näkemyksiä vaikkapa KKO:n äänestysratkaisuissa ymmärretään ja perusteluja tulkitaan parhain päin. Tällaisessa tilanteessa kirjoittajan oma näkemys saattaa jäädä pimentoon.

Lähdeaineistosta ei ole esitettävissä kuin kaksi kriittistä huomiota. Niistä ensimmäinen koskee sitä, että Saranpää ei erityisemmin pohdi KKO:n julkaisemattomien ratkaisujen merkitystä oikeuslähteenä.⁵ KKO:n itsensä päätös siitä, että tapausta ei julkaista vaikka valituslupa on myönnetty ja pääasia ratkaistu, on toki viesti ulkopuolisille, mutta voiko KKO lopulta pelkällä julkaisua koskevalla päätöksellään ohjata prejudikaattien tulkitsijoita? Saranpää on käyttänyt niin laajalti julkaisemattomia ratkaisuja ja useimmiten vielä julkaistujen rinnalla, että lukija olisi kaivannut hänen pohdintaansa ratkaisujen arvosta oikeuslähteinä. Tätä kysymystä ei muutoinkaan ole liikoja pohdittu viimeaikaisessa suomalai-

5. Tosin sivulla 11 on lyhyesti käyty läpi julkaisemisen merkitystä ja päädytty varsin perinteiseen kannanottoon siitä, että ”vaikka julkaisemattomat päätökset eivät auktoritatiiviselta painoarvoltaan rinnastu prejudikaatteihin, niiden avulla jatkokäsittelylupajärjestelmästä voidaan siis muodostaa systemaattisesti eheä ja tasapainoinen kokonaiskuva”.

nessa oikeustieteessä. Toinen ja vähäisempi huomio koskee sitä, että kirjassa on toistuvasti ilmoitettu jonkin KKO:n ratkaisun olevan julkaisematon. Koska lukija voi tämän seikan päätellä jo ratkaisun numerointitavasta, voinee toistoa pitää tarpeettomana.

Saranpää on ilmaissut tutkimusmenetelmäkseen lainopin ja erikseen perustellut sen, että hovioikeuksissa noudatettuja käytäntöjä ei ole selvitetty empiirisen tutkimuksen keinoin. Ratkaisu on perusteltu sikäli, että pääpaino on ollut jatkokäsittelylupan myöntämisperusteissa. Oikeastaan kirjan tutkimuskysymys olisi voitu muotoilla seuraavasti: ”Millä edellytyksillä jatkokäsittelylupa on myönnettävä KKO:n oikeuskäytännön perusteella tarkasteltuna?” Tutkimusmenetelmä on nähdäkseni valittava sen mukaan, minkälaiseen kysymykseen vastauksia haetaan. Kun tavoitteena on selvittää, mitä KKO on edellyttänyt luvan myöntämiseltä, on katse käännettävä kyseisen tuomioistuimen oikeuskäytäntöön. En itse näe mitään syytä, miksi Saranpään olisi pitänyt ryhtyä selvittämään jatkokäsittelylupan käsittelyä esimerkiksi hovioikeuksien tuomareille kohdennetuin haastatteluin.

Vaihtoehtona Saranpään tutkimukselle olisi ollut sen kartoittaminen, miten hovioikeudet *tosiasiallisesti* tulkitsevat jatkokäsittelyluvan myöntämisperusteita, kun ne harkitsevat lupa-asioita. Tarkoitukseni ei ole väittää, että Saranpään olisi pitänyt tätä kysymystä selvittää, mutta sen sijaan pyrkimykseni on sanoa, että katseen kääntyessä oikeudenkäyntien todellisuuteen *hovioikeudessa* olisi ollut välttämätöntä suorittaa analyysia hovioikeuksien käytännöstä ottamalla tutkimusaineistoksi jatkokäsittelyluvasta annettuja ratkaisuja tietyltä aikaväliltä esimerkiksi kahdesta hovioikeudesta.

3. Prejudikaattien tulkinnasta

Uudemmassa prosessioikeudellisessa tutkimuksessa prejudikaattien asema näyttää vahvistuneen suhteessa muihin oikeuslähteisiin.⁶ Vastaavanlaisia havaintoja voidaan tehdä tutustuttaessa tuomioistuinten ratkaisuihin, sillä nykyään

6. Esimerkiksi siviiliprosessia käsittelevissä viime vuosina julkaistuissa kirjoissa on käytetty huomattavan paljon KKO:n tapauksia. Tuula Linnan, Matti Kuulialan ja Timo Saranpään kirjassa *Siviiliprosessi I* (Alma Talent 2022) tapauksia on mukana yhteensä 322 ja omassa siviiliprosessia käsittelevässä kirjassani vuodelta 2021 (Suomalainen Lakimiesyhdistys) on mukana tapauksia 373. Toisinaan myös alempien tuomioistuinten ratkaisuja on hyödynnetty huomattavassa määrin. Mainittakoon tässä Satu Saarensolan vuonna 2017 ilmestynyt väitöskirja *Oikeudenkäyntikulut ja kohtuullisuus*, jossa on mukana 101 ratkaisua eri hovioikeuksista. Omassa itsekriminointisuojaa käsittelevässä kirjassani (Tietosanoma 2019) on lähteenä tapauksia eri hovioikeuksista 76. Esimerkit osoittanevat vähintään kasvanutta kiinnostusta oikeuskäytäntöä kohtaan.

jopa KKO viittaa säännönmukaisesti omaan aikaisempaan oikeuskäytäntöön, mutta usein myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) ratkaisuihin.⁷ Lisääntynyt ennakkopäätösten ja oikeustapausten käyttäminen tutkimusten lähdeaineistona on johtanut siihen, että tapausten tulkintatavoilla on olennainen vaikutus tutkimusten päätelmiin. Toisin sanoen sillä, miten tutkija tai tuomari oikeustapauksia tulkitsee, on välitön vaikutus tutkimuksen tai oikeudenkäynnin lopputulokseen.

Perinteisesti keskeisenä oikeuslähteenä käytetty lainvalmisteluaineisto eroaa sikäli merkittävästi oikeustapauksista, että se ei kytkeydy konkreettisiin tosiseikkoihin vaan on luonteeltaan lainvalmisteluun osallistuneiden esityksiä siitä, mitä säännöksellä on tarkoitettu, mihin sillä on pyritty ja miten tietty teoreettisesti hahmotettu tulkintaongelma on ajateltu ratkaistavaksi. Tuomioistuimien ratkaisut sen sijaan ovat yksittäistapauksissa annettuja, jolloin niiden ensisijainen funktio on saada tietty oikeudellinen ongelma ratkaistua asianosaisten oikeudenkäyntitoimien⁸ pohjalta. Olennainen kysymys on, miten oikeustapauksia käytetään oikeuslähteenä eli miten oikeusohjeet niiden perusteella päätellään.

Olen toisinaan tuomioistuimien ratkaisuja ja prosessioikeudellisia julkaisuja lukiessani pohtinut, ovatko suomalaiset lakimiehet lopulta sisäistäneet kovin hyvin ennakkopäätösten tulkinnan eroa suhteessa sellaiseen ”staattiseen” aineistoon, jota hallituksen esitykset ja valiokuntien mietinnöt edustavat. Samansuuntaisia havaintoja olen tehnyt kärjäjäätuomarin virassani, jossa olen kuunnellut lukuisia oikeudenkäyntiavustajien loppulausuntoja rikosasioista. Osalla oikeudenkäyntiavustajista tuntuu etenkin seksuaalirikostapauksissa, toisinaan myös muissa rikosasioissa, olevan pakottava tarve viitata ratkaisuun KKO 2013:96. Lähes poikkeuksetta viittaus on tehty välittämättä siitä, minkälainen näyttöasetelma tapauksessa konkreettisesti oli. Viittaus tehdään yleensä yhteen perustelulausumaan, joka koskee asianomistajan kertomuksen arvioimista.⁹

Saranpää ei sinänsä näytä kirjassaan tulkitsevan prejudikaatteja tavanomaisesti poikkeavalla tavalla silloin, kun kysymys on jatkokäsittelylupaperusteiden arvioimisesta. Saranpää suhtautuu KKO:n ratkaisuihin kriittikittömästi ja ristiriitaisuuksia pitkälti ymmärtäen, mihin tutkijalla toki on täysi oikeus. Sen sijaan kirjaa lukiessani kiinnitin huomiota siihen, millä tavalla Saranpää tulkitsee KKO:n näytönarvioinnista antamia prejudikaatteja. Viime vuosina KKO on antanut näytönarvioinnista rikosprosessissa useita prejudikaatteja. Tätä voi pitää yllättävänä suhteessa siihen, että KKO:n tehtävä ennakkopäätöstuomiois-

7. Ks. kehityksestä mm. Jyrki Virolainen – Petri Martikainen, Tuomion perustelevuus. Talentum 2010, s. 409–422.

8. Tarkoitin tällä asianosaisten oikeudenkäyntitoimilla oikeudenkäyntiä muotoavia vaatimuksia, vastauksia, väitteitä ja vastaväitteitä sekä todistusaineistoa, johon tuomioistuimessa vedotaan.

9. KKO 2013:96, kohta 7.

tuimena on ohjata alempien tuomioistuinten lainsoveltamista.¹⁰ KKO:n tarttuminen näytönarviointiin antaa joka tapauksessa aiheen pohdintoihin siitä, miten näytönarvioinnista annetut prejudikaatit pitää ymmärtää tulkinnan kannalta.

Saranpää on kirjansa sivulla 118 viitannut ylikansallista perua oleviin oikeusohjeisiin näytön riittävyuden arvioinnista. Tällä on ilmeisesti tarkoitettu EIT:n ratkaisuja siitä, rajoittaako ja missä tilanteessa itsekriminointisuoja syytetyn kertomuksen arvioimista hänen vahingokseen (niin sanottu selitystaakka).¹¹ Lausuman voi ymmärtää väärin sikäli, että näytönarviointi ja todisteluun liittyvä sääntely ovat kansallisessa päätäntävällässä.¹² Siten EIT:n ratkaisusta ei voida tehdä päätelmiä edes siitä, miten näytön riittävyttä on kussakin yksittäistapauksessa arvioitava. Asiallisesti ratkaisua KKO 2012:27 lienee tulkittava niin, että siinä oli kysymys normatiivisesta harkinnasta eikä korotettua lupakynnystä (OK 25a:11.2) siten ollut tarpeen soveltaa, mutta tämä perustui kansalliseen sääntelyyn.¹³

Kirjan sivulla 154 on esillä ongelmallisempi käsitys KKO:n ratkaisusta näytön arvioimiseksi. Saranpää viittaa erityisesti tapaukseen KKO 2013:96 näytönarvioinnin oikeusohjeena. Jäljempänä Saranpää toteaa alaviitteessä oikeuskirjallisuudessa esitetyn kriittisiä puheenvuoroja, joissa on perustellusti varoitettu siitä, että näytönarviointia koskevia prejudikaatteja ei tulisi ymmärtää yleisiksi oikeusohjeiksi siitä, minkälaisia kokemussääntöjä tietynlaisissa jutuissa on noudatettava.¹⁴ Kokonaisuudesta muodostuu jossakin määrin hämmäntävä kuva, koska Saranpää tuntuu itse ymmärtävän ratkaisun KKO 2013:96 oikeusohjeeksi, jolla yleisesti tarkoitetaan jonkinlaista sitovuutta. Tästä huolimatta hän osoittaa ymmärrystä sitovuuden kritisoimiselle. Kuten tunnettua, kahta herraa ei voi palvella yhtä aikaa. Tähän tilanteeseen sovitettuna asia lienee ymmärrettävä siten, että Saranpää ryhmittää itsensä (oletetun) valtavirran edustajaksi mutta ei halua kritisoida myöskään päinvastaista mieltä olevaa tutkijaa.

Omasta puolestani pidän ilmeisenä, että vaikka KKO itse toistelisi myöhemmissä ratkaisuisaan ”näytönarvioinnin oikeusohjeitaan” ja niitä orjallisesti nou-

10. OK 30:3, jonka mukaan valituslupa voidaan myöntää ainoastaan, jos lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeätä saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi taikka jos siihen on erityistä aihetta asiassa tapahtuneen sellaisen oikeudenkäynti- tai muun virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava, tai jos valitusluvan myöntämiseen on muu painava syy.

11. Selitystaakalla tarkoitetaan sitä, että syyttäjän jo esitettyä syytetyn tekoon kytkevää näyttöä näyttö kokonaisuudessaan saattaa edellyttää syytetyltä jotakin selitystä. Tällöin puuttuva selitys tai totuutta vastaamaton selitys vaikuttaa syytetyn vahingoksi, ks. Pasi Pölönen – Antti Tapanila, Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015, s. 58.

12. Ks. Matti Pellonpää – Monica Gullans – Pasi Pölönen – Antti Tapanila, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018, s. 738.

13. Tätä koskeva säännös on OK 17:6.2.

14. Viittaus kohdistuu Aki Rasilaisen artikkeliin Korkeimman oikeuden näyttöprejudikaatit ja vapaa todistusharkinta. Lakimies 1/2023, s. 53–76.

dattaisi, tällä ei voida muuttaa lainsäädäntöä sitovalla tavalla eikä myöskään velvoittaa alempia tuomioistuimia noudattamaan jotakin KKO:n kehittelemää kokemussääntöä.¹⁵ Näytönarviointia voidaan luonnehtia ennemmin epistemologiseksi kuin normatiiviseksi tarkasteluksi. Näytönarviointi ei edes lähtökohtaisesti taivu oikeusohjeiksi¹⁶, koska varsinkin vakavammissa rikosjutuissa näyttö on väistämättä uniikki, johon ei ole löydettävissä valmista ratkaisumallia. Näytönarvioinnin ohjaaminen kokemussäännöin johtaa niihin epäsuotuisiin lopputulemiin, joista *Rasilainen* artikkelissaan varoittaa.¹⁷ Vaikka Saranpään kirja ei suoranaisesti liity näytönarviointiin tai todisteluun, voidaan moitetta kohdistaa harhaanjohtavaan tai vähintään huolimattomaan näytönarvioinnin kuvaamiseen.

4. Havaintoja yksityiskohdista

Saranpään kirjassa kiitettävällä tavalla keskitytään varsinaiseen aiheeseen eksymättä tarpeettomasti sivupoluille. Kirjassa jatkokäsittelylupaa koskeva lainsäädäntö asetetaan tarkastelun perustaksi, sitä mitenkään problematisoimatta. Vaikka kirjassa tarkastelu keskittyy KKO:n oikeuskäytäntöön eikä lainsäädännön analysointiin, kirjan viimeisen luvun yhteenvedossa arvioidaan myös sitä, onko jatkokäsittelylupajärjestelmä toiminut sille asetettujen tavoitteiden valossa. Saranpään arvio tavoitteiden toteutumisesta on myönteinen.

Lainsäädännön lähtökohtien osalta olisi voinut pohtia sitä, onko suomalaisen prosessilainsäädännön rikosasian asianomistajalle tarjoama vahva asema aina perusteltu ja voidaanko sillä oikeuttaa järjestelyt, jotka lisäävät rikosprosessin raskassoutuisuutta.¹⁸ Jatkokäsittelyluvan soveltamisalan osalta lainsäätäjät päätyi

15. Oma tulkintani on, että KKO ei ole mieltänyt näytönarvioinnin ennakkopäätöksiään itsekään sitovaksi. Olen pohtinut kysymystä erityisesti kahden seksuaalirikoksia koskevan prejudikaatin (KKO 2013:96 ja 2021:5) perusteella, ks. Antti Tapanila, *Seksuaalirikokset ja oikeudenkäynti*. Alma Talent 2023, s. 226–227. Tulkitsen tapausta KKO 2021:5 tältä osin eri tavalla kuin Rasilainen, ks. viitattu artikkeli s. 61. Voin kuitenkin allekirjoittaa Rasilaisen näkemyksen siitä, että ennakkoratkaisuilla ei voida määrätä sitovasti näytönarvioinnista, ja siitä, mitä ongelmia tällaisesta tulkinnasta seuraa.

16. Ks. Rasilainen 2023, s. 57–59.

17. Rasilainen 2023, s. 72–75.

18. Viittaan tällä esimerkiksi siihen, että asianomistajien rikoksesta johtuvat yksityisoikeudelliset vaatimukset yhdistetään lähes säännönmukaisesti käsiteltäviksi yhdessä syyteasian kanssa. Tätä menettelystä seuraa toisinaan käytännön kannalta hankaluuksia. Esimerkiksi julkisuudessa laajalti käsitellyssä ns. Vastaamo-jutussa asianomistajia on noin 33 000, jolloin yksityisoikeudellisten vaatimusten käsitteleminen yhdessä syyteasian kanssa laajentaisi oikeudenkäynnin vaikeasti hallittavaksi kokonaisuudeksi.

ratkaisuun, jossa asianomistaja ei tarvitse jatkokäsittelylupaa, mikäli vastaajaan ei tarvitse. Alun perin lakiesitys oli muotoiltu toisin, mutta eduskuntakäsittelyssä edellytettiin säännöksen muuttamista ”asianosaisneutraaliksi”. Vaikka ratkaisu on tätä taustaa vasten ymmärrettävä, merkitsee se asianomistajan aseman vahvistamista, mikä ei ole ongelmatonta oikeudenkäyntien joutuisuuden tavoitteen kannalta.

Saranpään syvällinen prosessuaalisen sääntelyn tuntemus näyttäytyy paikoin myös yksityiskohtiin kohdistuvina oivalluksina. Osvavana havaintona voi pitää esimerkiksi ristiriitaa, joka koskee muutoksenhaku järjestyssakkoon. Muutoksenhaku kärjäoikeudesta hovioikeuteen edellyttää jatkokäsittelyluvan myöntämistä, mutta sen sijaan muutoksenhaku hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen tapahtuu valituslupaa pyytämättä (sivu 62, alaviite 121). Sama nähdäkseni saattaa päteä esiintymiskieltoa koskevaan muutoksenhakuun. Oivallisena pidän myös rangaistuksen mittaamista käsittelevää lukua, jossa on pystytty kiteyttämään mainiolla tavalla sitä, milloin jatkokäsittelylupa on syytä myöntää pelkkään mittaamisratkaisuun (sivut 175–176).¹⁹ Kiitosta ansaitsee myös huolellinen analyysi, jolla ratkaisua KKO 2013:66 on lähestytty (sivut 188–191). Positiivista on sekin, että Saranpää ilmaisee selvästi oman kantansa asiaan KKO:n enemmistön ja eri mieltä olleen oikeusneuvoksen perusteluita eriteltyään.

Kirjan perin pohjainen käsittelytapa tuo runsaasti uutta tietoa aiheesta ja vakuuttaa systemaattisuudellaan. Joissakin kohden lukemisen työläyttä hie-man lisäävät pitkäksi venyvät luvut. Esimerkiksi valituskirjelmän laatimista ja keskeistä sisältöä on tarkasteltu yhdessä luvussa (s. 79–92), vaikka käsiteltävä aihe on laaja. Valituskirjelmän laatimista koskevassa luvussa olisi voinut antaa kirjoittamiselle konkreettisempiakin ohjeita, joita Saranpäällä pitkän hovioikeustuomarikokemuksensa perusteella epäilemättä olisi ollut annettavanaan. Lukujen otsikoinnit eivät välttämättä aina kuvaa tarkasti sisältöä. Esimerkiksi luku 3.1.1 käsittelee pääasiassa niin sanottua jälkikonkurrensia, mutta tämä ei luvun otsikosta ilmene. Luvun otsikko ”Kohteena kärjäoikeuden ratkaisun lopputulos” ei itsessään ole erityisen informatiivinen. Luvussa 3.2.3.4 puolestaan on käsitelty muitakin kysymyksiä kuin aineistoltaan laajoja asioita.

Kirja on asiasisältönsä puolesta pitkälti virheetöntä, ja lukija voi luottaa Saranpään huolellisuuteen oikeustapausten selostamisessa ja muutoinkin. Tarkka lukutapa löysi ainoastaan kaksi selvää asiavirhettä. Sivulla 77 kirjoitusvirhe harmillisesti sekoittaa, sillä Saranpää tarkoittanee jatkokäsittelyluvan myöntämättä

19. Rangaistuksen mittaamista koskevia prejudikaatteja esitellessään Saranpää määrittelee ne ”demonstratiivisiksi”, jotka eivät ilmaise tiettyä oikeusohjetta vaan joissa määritellään ratkaisuharkinnassa huomioon otettavia seikkoja. Mielenkiintoista sinänsä, että rangaistuksen mittaamisessa on myönnetty arvioinnin tapauskohtaisuus mutta ei sen sijaan näytönarvioinnissa. Itse olisin taipuvainen pitämään mittaamista oikeudellisena harkintana – ainakin huomattavasti oikeudellisempänä kuin näytönarviointia. Olisi epäilemättä ollut rehellisempää esitellä kirjassa myös näyttöprejudikaatit ”demonstratiivisina”.

jättämistä viitatessaan prosessiekonomisten hyötyjen olemattomuuteen. Tapauksessa KKO 2019:50 käräjäoikeus oli hyväksynyt lähestymiskieltohakemuksen, vaikka tekstissä viitataan hakemuksen hylkäämiseen (sivu 204). Tämänkaltaiset lyöntivirheet ovat lähes väistämättömiä laajassa monografiassa, joten niiltä on mahdoton täysin välttyä. Saranpään kirjassa voi kaikenlaisten virheiden vähyyttä pitää ansiona.

Luettavuutta edistää myös kirjassa käytetty rikas ja sujuva suomen kieli. Kie-liopillisia lukemista häiritseviä virheitä ei ole käytännössä lainkaan, ja Saranpään kokemus kirjoittajana näyttättyy erittäin sujuvana tekstinä. Lukemisen miellyttävyyttä lisää runsas oikeustapausten käyttäminen, sillä näin teksti on elävää ja oikeudenkäyntien todellisuuteen kytkeytyvää. Paikoitellen voi ajatella, että korkeimman oikeuden ratkaisut ohjaavat varsin paljon kirjoittajaa, jolloin omat pohdinnat tai uudenlaiset kysymyksenasettelut jäävät sivuosaan. Toisinaan tiedonhaluinen lukija olisi kaivannut kirjoittajan mietteitä sellaisista tilanteista, joista ei toistaiseksi ole KKO:n ratkaisuja. Hovioikeustuomarina Saranpäällä olisi voinut tällaisia ajatuksia olla. Saranpää on muutoinkin pitänyt roolinsa hovioikeudessa tietyllä tavalla vakan alla, sillä hän harvoin viittaa omaan kokemuksiinsa tuomioistuimissa. Poikkeuksen muodostaa selostus Vaasan hovioikeuden menettelystä lupa-asioissa (sivut 314–315), joskin tämä kysymys liittyy enemmän hovioikeuden työskentelyn järjestämiseen kuin vaikuttaa asianosaisten asemaan.

Kirja päättyy yhteenvetoon ja johtopäätöksiin, jotka perustuvat kirjan oikeustapausaineistoon ja osittain myös tilastollisiin tietoihin. Tarkastelu on myös tältä osin huolellista ja vakuuttavaa. Johtopäätökset perustuvat aineiston analyttiselle tarkastelulle. Saranpää pohdiskelee vielä sitä, voiko KKO:n jatkokäsittelylupan myöntämistä tarkoittavien ratkaisujen määrästä tehdä päätelmiä järjestelmän onnistumisesta. Kirjallisuudessa on, ja tässä yhteydessä viitataan Antti Jokelan muutoksenhakua käsittelevään kirjaan, esitetty ajatuksia, että hovioikeuksissa ei riittävässä määrin myönnettäisi jatkokäsittelylupia vaan korjaamatta tai pimentoon jäisi virheellisiä ratkaisuja.

Nähdäkseni ajatus hovioikeudesta ”oikeampien” ratkaisujen tuottajana on itsessään vanhakantainen ja kritiikille altis. Mikään ei takaa sitä, että käsittely muutoksenhakutuomioistuimissa olisi asiantuntevampaa tai perusteellisempaa kuin käräjäoikeudessa, vaan kysymys on pitkälti asiaa käsittelevien tuomareiden ammattitaidosta ja -etiikasta sekä siitä, miten juttua kulloinkin ajetaan. On syytä myös todeta, että edes Saranpään kirjan pohjalta ei nähdäkseni voida tehdä pitkälle meneviä arvioita eikä lopullisia päätelmiä jatkokäsittelylupajärjestelmän onnistumisesta ja toimivuudesta.²⁰

20. Tätä lienee yritetty tilastollisen selvityksen perusteella vuonna 2018, johon Saranpää viittaa (s. 370). Selvää nähdäkseni on, että tilastojen perusteella ei voida lausua mitään oikeusturvasta eli siitä, onko lupa myönnetty joka kerralla niin kuin asia olisi sitä edellyttänyt ja jätetty myöntämättä aina kun se on ollut perusteltua.

Kirjan päättävät jatkokäsittelylupa-asioiden peukalosäännöt, jotka ovat lupaa hakeville ja lupa-asioiden käsittelijöille erittäin käyttökelpoisia ohjeita siihen, milloin jatkokäsittelylupa tulisi myöntää. Saranpää on onnistunut tiivistämään olennaiset havainnot KKO:n oikeuskäytännön tarkastelusta huoneentauluksi kelpaavaksi esitykseksi, mitä pidän erityisen ansiokkaana.

5. Lopuksi

Olen edellä esittänyt kriittisiä näkökohtia joistakin Saranpään kirjan yksityiskohtista. Tarkoituksena ei ole ollut moittia kirjaa kokonaisuutena eikä oikeastaan edes väittää, että kirjassa olisi sen ansioita millään tavalla vähentäviä puutteita tai virheitä. Sellaisia on ylipäänsä hyvin vähän siihen nähden, että kirja on laaja ja siinä on käytetty runsasta lähdeaineistoa etenkin KKO:sta. Kokemuksesta tiedän, että aineiston laajentuessa ja lainopillisiin tulkintoihin vaikuttavien yksityiskohtien lisääntyessä on haastavaa tarkastaa jokainen yksityiskohta ja vielä useita kertoja. Saranpää on nytkin julkaistun kirjan perusteella kiistattomasti luotettava ja vakuuttava prosessioikeuden tutkija.

Kirjaa voi pitää kaivattuna ja tarpeellisenä täydennyksenä prosessioikeudelliseen kirjallisuuteen. Se täydentää kiitettävästi viime vuosina vähemmälle huomiolle jäänyttä muutoksenhakumenettelyä koskevaa tarkastelua. Jatkokäsittelyluvan syvälinen käsitteleminen on tarpeen myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta, sillä jatkokäsittelylupajärjestelmä edustaa pidempiaikaista lainsäädännöllistä trendiä, jossa on pyritty keventämään oikeudenkäyntejä ja vähentämään niistä aiheutuvia kustannuksia. Vaikka kirjassa on ansiokkaasti analysoitu KKO:n käytäntöä lupaperusteista, se ei kuitenkaan vielä ”tyhjennä pajatsoa” vaan tarvetta on edelleen tutkimukselle, jossa keskitytään laadullisen analyysin keinoin selvittämään, onko jatkokäsittelylupajärjestelmä tosiasiallisesti aiheuttanut oikeusturvaongelmia.

Kirja on laajuudeltaan lukemiseen houkutteleva, ja lukemisesta muodostui kaiken kaikkiaan miellyttävä ja opettavainen kokemus. Kirja on kooltaan siinä määrin kompakti, että kiireinenkin lainkäyttäjähän ehtii sen lukea kokonaisuudessaan. Suosittelen lämpimästi Saranpään kirjaa jatkokäsittelylupa-hovioikeudessa kaikille oikeudenkäyntien parissa työskenteleville lakimiehille. Pidän kirjaa hyvin hyödyllisenä myös käräjätuomarin näkökulmasta, koska tietämys oikeudenkäynnistä muutoksenhakutuomioistuimissa on arvokasta silloinkin, kun se vaikuttaa omiin työtehtäviin lähinnä välillisesti. Uskoakseni käräjätuomarin on hyvä tiedostaa vaikkapa se, miten omat ratkaisut tuomion perustelemisessa voivat vaikuttaa myöhemmässä vaiheessa. Saranpään kirja on paikkansa ansainnut

KIRJALLISUUTTA

Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen B-sarjassa, ja se täyttää kirkkaasti julkaisemisen edellytyksenä olevat korkeatasoisen oppi- ja käsikirjan vaatimukset.

Antti Tapanila